

MŰRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda:
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

BR. KEMÉNY ZSIGMOND KIADAT- LAN LEVELEIBŐL.

Közl: K. Papp Miklós.*)

IV.

Szászváros, febr. 9-én 1847.

Édes Miklós!

En Zsibóról Kolozsvárra mentem, mint tudod. Onnan még más nap reggel Enyedre futottam. Mérgemben távoztam-é el az én Abderámból vagy valóságos unalom és csömör mián, nem határozhatom meg. Egy izetlen pletyka, mely már szétiben czirkulált a hon bölcsei közt, a polgárok házaiban és a dámák houdoir-jában, néhány óra alatt jól laktatott fővárosunkkal. A dolog ez volt:

Méhes azt terjesztette el, hogy én és te Józsika Samunál bevádoltuk őt forradalmi irányáért. Ennélfogva midőn épen a hirlapi szabadalomnak Ócsvaira s így respective Teleki Domokosokra szállításáról volna szó és secretarius Fülei, ki e tárgy sürgetésére bizatott az erdélyiek által meg, a cancellárnál udvarolna, ez határozottan mondá, hogy semmi akadály nem lett volna a privilegium megadásában s még tegnapelőtt az egész kérdés eldőlt volna, ha nem vevék vala levelet Erdélyből, melyből látszik, hogy még a tuzlók is Méhes professor lapját veszélyes

irányunak tartják. Ekkor előmutatott egy levelet, melyről Méhes állítja, hogy miként hallá — de hitelesen — tőlem és tőled került, s jelesen a leírás az enyém volt.

Mihelyt e pletyka értésemre esett, Méheshez siettem és declaráltam (1-mo), hogy az egész hazugság; (2-o), hogy hitem szerint a Józsika család e hir terjesztésében rosz fát vágott a tüzre. Aztán elmondottam az egész historiát úgy, a mint van, hogy t. i. midőn egyszer a vadas kertben voltunk, unalmunkban Erdélyi Hiradót olvasgatánk s ott egy oly cikkre találtunk, melyet én és te egyaránt hibás és oktalanul izgató modornak tartottunk. Mindjárt más nap az öreg Józsikáné valami határ-osztályi kérdésben ir neked levelet, melyben ugyane cikk kárhoztatva van s mondatik, hogy ha ily munkák jelennek meg, könnyen csépre kerülhet a dolog. Te erre válaszoltad, miként magad is e cikket rosz irányunak tartod és sajnálad, hogy nincs sajtószabadság, mely ily téveszméken épült izgatásnak élet a józan nézetek szabad terjedése által vegye el; mert a rosz tanok mérgének antidotumai a helyes fogalmak. Azonban miután nálunk tetteleg censura létezik, viszont azt sajnálad, hogy a bíráló hivatal ily oktalan cikkeket átbocsát, mignem egy oly munkát, melynek megjelenését a kormány és hon érdeke egyaránt igényelte volna, betilt és betiltott.

Ennyit irtál te — mondom — Józsikánénak, s azt ő bizonyosan Samunak fölküldé, ki most ravaszul akart az oppositióban iránytunk bizodalmatlanságot hintegetni.

Ezen kívül a redactió tagjai közül

*) Br. Keménynek e két érdekes levelét a zsbói levéltárból közlöm. Az I., II. és III. számokat az „Életképek“ és „Magyar Polgár“-ban közöltem.

többnek tudtul adtam a fönnebbi nyilatkozatot s ismétélém, hogy a kérdés ugy, mint előadva van, hazugság, s hogy az én személyemnek belevegyítése, kivált miután tudatik, mily veszekedés közt váltam meg a redactiótól, gaztény; mert azon épül, hogy mindenek fölötti szenvedélyem a bosszuállás.

Ily kedvetlenségek közt mentem Enyedre, hol csak négy napig mulathattam, mert hirül vevém, miként anyám veszélyesen beteg. Nála töltöttem tehát három egész hetet minden munka, sőt olvasás nélkül. Mihelyt anyám jobban lön, ügybajos dolgokban jártam elő s hátra és vagyok most Szászvárost. De itt csak két napig fogok mulatni. Enyeden meg egy hetet, honnan aztán Zsibó felé, végre valahára Pestre fölköltözöm.

A Jelenkor nevemet tudtom és engedelmem nélkül dolgozó társai közé tette. Lónyay Menyus megbizatva tőlünk, felszólítá: adná okát e szabadságnak? Ugy látszik, Kovács Lajos urfira sül az egész dolog, ki magát semmivel sem tudja menteni, hanem részint arra hivatkozik, hogy a gróf sürgette őt, részint megmondá, miként már nekem három levelet is irt, melyben erre voltak némi célzatok, de én egyikre sem válaszoltam, miből oka volt nem hinni ellenszenvenmet. A három vagy nem tóm hány levél viszont költemény lehet, mert csak jutott volna kezembe valamelyik. Én azonban egyenkívül, mely november 3-án költ, s mely január huszonnegyedikén érkezett, azt sem gyanitom honnan, Kemény István által Kapudra, többet nem vettem. Protestatióm, mit a Pesti Hirlapban nyomattam, nagyon sérté Széchenyi kedélyét, mint nekem írják, ezt rendkívül sajnálom ugyan, mert én a grótot nagyra becsülöm, de azt hiszem, hogy az ellennyilatkozattal csak kötelességemet teljesítém.

A báróné ő nagyságát tisztelem s magamat

Édes Miklós!

becses barátságodba ajánlom

KEMÉNY Zs.

Külczim: Méltóságos báró Wesselényi Miklós urnak.

Kolozsváron át
Bréd

Zsibó.

A ZARÁND VÁRMEGYEI OLÁH LÁZADÁS.

(1848. évi Martius 15-től 1849. Junius végéig terjedő idő rövid Történeti Vázlata. Irta ifj. Baternay Imre, örök gyászemlékűl vele szenvedett jó barátai számára. 1850.

(Folytatás.)

II.

Éjjeli kaland s ármány.

Ezen idő alatt Körösbánya, e megye központi mezővárosa, eddig minden nagyobb veszedelemtől ment volt; hanem onnan egy magyarnak is kimenni nem lehetett, mivel a közlekedés rájuk nézve az oláhok által el volt zárva és így az ide beszorult magyarság a sok gond és félelem által lesújtva, aggodalommal várta a gyászos ügy kimenetelét, hozzájárult még az is: miként e nyomorult állapot közepette estve mintegy 8 órakor azon irtózatossá hírt támadt, miszerint az oláhok — fél órai távolságnyra — Ribitze helységben lennének és minden magyart kegyelem s irgalom nélkül megölnek, bizonyos tudomás ugyan nem volt, hogy még eddig valakit megöltek; mindamellét a szerfeletti komoly hírek szállongásaiból, ugy egyszermind a rajtok már többször elkövetett nagy méltatlanságok tapasztalásaiból mégis nem ok nélkül borzadtak a jövendőtől, minek következtében a körösbányaiak, ugy szintén a máshonnan oda szorult egyének nagyon megijedve, sokan még azon éjszaka Karáts nevű meredek erdős hegynek szaladtak; néhányakat, kik a sötétségben megszemlélhetők voltak, nem tartom feleslegesnek név szerént felhozni: id. Ribitzei Ferencz, neje született Baternay Aloyzia, Baternay Antal, nője sz. Benyitzky Emilia és Géza kis fiacskája, ifj. Baternay Imre, neje sz. Nándra Josepha, Otto, Ákos két kicsiny fiai, özvegy Nándra

Klára, Kristori Elek 3 fiaival, Kristori Pálné, sz. Kristori Czeccilia, ezeken kívül több más ismeretlenek. A csak most elősoroltak felérkezve a hegyaljáig, egy éppen ottan lakó ribitzeiek előtt ismeretes olához éjjeli szállásra bétértek, ezen oláhnál, ki egyszersmind dolgozó bányász volt, mégis annyi becsületre találtak, hogy akkori időtájban divatozó durva oláh szokás szerint, ki nem utasítottak, hanem a meglepett háztulajdonos annyit mondott: „Uraim! én önöket szívesen befogadnám, de nekünk a templomban a pap által szigorú parancs adatott, hogy egy magyart se merészeljünk házainkba befogadni vagy elbujtatni, mert ha azt tennők, házainkat felgyújtják, sőt reánk is nagy veszedelem várhat.“ Mi volt már hátra egyéb tenni való, mint onnan a sötét éjben tovább botorkálni. Midőn már az utnak induló éjjel vándorlók talpon voltak, azon veszedelmes körülmény adta magát elő, miszerént id. Ribitzei Ferencz nőjével tőlök elmaradt, a többi pedig az ösvényt nem tudta; ily szorongó helyzetben a parasztot jó ígéretek által még is rá birták venni, hogy az utat megmutatni az erdőben elment velek; és így id. Ribitzei Ferencz s nőjén kívül, a többiek sebesen mentek utána egy darabig, mi közben Baternay Antal és Baternay Imre egymás között értekezve átlátták, hogy annyi sok személynek egy helyre magát elrejtteni nem tanácsos; ezen indokból a több ismeretleneket végre felszólítva kérték, hogy oszlanának szét: de mivel magánosan egy sem mert a bokrokba — mint vadállat — bujkálni, Baternay Antal és Imre arra igyekeztek a kalauzt birni, hogy őket az erdőkön keresztül álutakon Magyarország széléig nőjeikkel s gyermekeikkel kivezesse, mi csupán egy pár órába került volna, száz forintot ígervén jutalmul, mit a vezető minden további rábeszélés s még nagyobb ígéretek mellett is megtenni teljességgel nem akart.

Látván a körülményeket, hogy tovább menve is csak veszedelem vár rájuk, végre megfontolván az is: hogy kised gyermekekkel minden esél nélkül, a sivatag erdőben s hidegben el nem lehetnek, Baternay Antal és Imre nőkkel, úgy Nándra Klárával együtt elhatározták magokban, hogy bármi történjék

is velök, okvetetlenül visszatérnek; elérkezvén a velök volt kalauz házáig, Nándra Klára és Baternay Imréné, minthogy Körösbányára bémenni nagyon féltek, felszólították annak feleségét, hogy őket fogadná bé magához éjjelre a két gyermekkel együtt, jó fizetés mellett, mely kívánságaikat az öreg oláhné oly feltétel mellett megtette, hogy más nap hajnalban minden további kifogás nélkül el fogják házát hagyni, mire a két nő örömet ráállott. Jelenleg már most az erdőből visszatérők közül csupán Baternay Antal, nője, Géjza fiacskája és ifj. Baternay Imre maradtak együtt.

Szivrepesztő gondolatok közepette a sötét éj rémes óráiban — csaknem eszöket vesztve — haladának előre az ismeretlen rögös ösvényen és ily néma merültségben lassan haladva, jó távol egyszerre csak szemekbe ötlük egy nagy tűz lobbanás, utánna tüstént mély dörgés hallatszott; míg tanakodnának a látott tárgynak valóságáról egymás között, mindjárt utána következett a második, úgy a harmadik is, valóságos ágyú durranás. Ezen látványnak annál is inkább hitelt lehetett adni, mivel nem csak ezen néhány éji botorkálók látták és hallották, hanem id. Ribitzei Ferencz is, ki a dühöngő oláhok elől magát a bokrokban elrejtette, egész éjszakán át a felhozottakra jól figyelt s mind azokat látta és hallotta; állítása szerént a végén még egy futó tüzelésnek ropogását, úgy a dobnak harsogását is hallotta volna.

Jól felvéve a tájékat, többeknek véleménye szerént Zalathnán kellett történni, mivel ezen bányász várost csakugyan a körül levő számtalan kincstári hivatalnokokat, úgy más egy pár ezerre felmenő magyar s német ajku lakosokat, nem kegyelmezve asszony, leány, kised gyermekeknek, csupán egynehányat kivéve, kiket az isteni különös gondviselés mentett meg, a többit mintegy 2000-en felül részint agyonlőtték, részint pedig iszonyu kegyetlenségekkel lemészárolták és ezeknek, úgy a milliókra menő kincstári vagyont kirabolták, leégették s egy rommá tették. — Mivel ez a zalathnai valóságos történet előhozódott, szabad legyen az

oláhoknak ott elkövetett borzasztó tényeikből egy példát felhozni; több szemtanu állítása szerént, midőn az oláhok Zalathna városát feldúlták, a tartományi bányászti főtörvényszéki elnököt Császár Zsigmondot egy vastag fanyárshoz lelánczolván, őt a törvényszék levéltára irományaiból körül rakott tűznél, kinos halál után megsütötték.

Térjünk vissza előbbeni bus kalandrainkhoz. Ily tünődések közt lehangolt vándoraink a sötét éjben Körösbánya körül rakott roppant tűzvilágánál, a szünet nélkül apróbb fegyverek és ijesztgető taracklövések között éjjél után egy óraker Körösbányára minden különös akadály nélkül visszaértek, látván azt, hogy minden sok kedvetlenségek mellett is, még oly rendkívüli kihágások nem történtek, ifj. Baternay Imre azonnal elmaradt nője s gyermeke után küldött.

Következő nap u. m. október 25-én a körösbányaiak, a reggeli időt majd egyhez, majd másához tanácskozás végett menve töltötték; azonban minden fáradságok és okoskodások hasztalan volt, mert maga szabadakaratóval senki sem rendelkezhetett. Ugyanezen a napon délutáni félnegyed óraker a közönségnek nagy zsi bongása, ide s tova való futkározásai a többieket is felriasztva, azonnal mindnyájan a piacon termettek, a honnan a megrémültek igen jól láthatták a hegyeken több osztályokban csődülő fegyveres oláhokat, úgy azt is: hogy már több csomókba egybegyűlve lennének, lassan szintén rendezve egyenként kezdték a hegyekről leszállani, és így, mintegy tiz lépés távulságnyira egymástól, egyenesen Körösbánya városát környezni. Leirhatatlan volt a helységbeliek ijedtsége, az ott lévő lakosok nem tudván hirtelen mihez fogjanak, legelőbb is házaikról a háromszinüt kezdték levenni s helyébe már fejéret tűztek ki; sőt némelyek a tüzkármentő intézetnek kiadott kétfejű sas című jegyeit, (melyek patikárius Schiselnél voltak letéve) vették meg és szegezték ki házaik elejébe. Miután egy Miklutzta Petruz nevezetű oláh főnök vezérsége alatt Lyautz, Steje, Ternáva, Riskulitza, Riska és még több helységekből felszedett fegyveres oláhokkal Körösbányát körülvette, a városon

kívül megállott; a benn levő magyarság czéljok kipuhatólása végett ifj. Ribitzei Ferencz vezérlete alatt egy küldöttséget nevezvén ki, mely fehér lobogóval el is ment elejekbe, az ott mutatkozó több oláh főnököktől jövelelek okát és czélját tudakolván, azon választ nyere: „miként a magyarok a nálók lévő fegyvereiket a császár nevében mind egy szálig adják át, mert ellenkező esetben a város végpusztulásnak lesz kitéve.“ A küldöttség ezen feltételeket elfogadta, mivel az ellentállásról álmodozni sem lehetvén akkor, midőn az ott helyben létező 20 fegyverfogható magyar ellen legalább 15,000 oláh, mindennemű felruházható gyilokeszközökkel állott homlokegyenest. Egyébiránt ezen megyében csak 719 lélek magyar, ellenben 51,323 oláh ajku lakott, s így aránylag minden egy magyarra 72 oláh bőven esik. A fenntebb érintett feltétel következtében maga a követség felszólította az illető oláh főnököket, hogy jó volna e felől egy oly irást készíteni, mely által személyök biztosítva lenne, annál is inkább, minthogy minden kívánságaikat teljesíteni készek. Eleinte nem igen huzódtak ezen feltételtől, hanem annak utána megfontolván a dolgot, azt mondták: hogy nékiek nincsen szukségök semmi írásra, csupán fegyverekre és ha azt minden hiány nélkül átadják, kész a békesség.

Átlátván mindezekből, hogy más me neküléshez remények nem marad, minden czéltalan ellentállás nélkül, a nálók volt kevés közönséges vadászfegyvereiket — mint a brádiak is tették — átadták, azon indokból is: mivel az egész eljárásokból kitűnt, hogy ezen felzendült népség nem annyira a maga esze, mint inkább mások — hihetőleg a pokolban eredt terv szerinti — felingerlések által vezérelve, törekedtek egyenesen az ártatlan és minden segítség nélküli fegyvertelen magyarság kiirtására; mert jól megfontolva Körösbánya városa körülvételi eljárásukat, abból is tisztán kitetszik: hogy közöttük kellett lenni, kik a tájékok és vidéket legczélszerűbben használni tudták.

III.

Véres kegyetlenségek.

Vessünk már egy futó pillanatot vissza,

hogy a Brády családdal Vákára lett elhurcoltatása után ezen idő alatt mi történt.

Molnár János által megszabadított kilencz egyéneken kívül, a többit — a mint fentebb is említve volt — mindnyájokat nagy őrizet alatt Vákára vitték, a hol is ezen éjszakán keresztül, egészen más nap éjféltájjig semmi bántódások nem volt; de sőt még azt is megengedték nekik, hogy magok számokra eledelt és itelt hozhassanak.

Más nap u. m. október 25-én estve, midőn már az éjjeli nyugalomra ledőltek volna, mintegy 11 óra tájban éjszaka, kívül az ajtójuk előtt egyszerre nagy lárma és érthetetlen zaj keletkezett; a szenvedőknek börtön ajtaja rögtön megnyitott és bement hozzájuk többed magával azon ribitorsori oláh, ki őket az országot mellől azelőtti való napon oda kísértette, mondván nékik: „keltetek fel egymásután! és készüljete, mert elmegyünk innen Brádra,“ ezek a szerencsétlenek megijedve kérték ugyan, hogy ne vitetné őket éjszakának idején; erre azt felelte: hogy nem lehet másként, mert az a parancsolatja Jánktól. *) Mindazonáltal ezek nem szüntek meg esdekeln, ujjal felszólítván őt legalább a velök lévő apró gyermekeik tekintetéből tenne annyi jót velök, hogy az indulást hagyná el másnap viradtig; minden könyörgés és rimázkodás hasztalan volt, mivel a megnevezett oláh mājor rájuk sem hallgatva, intett a többi körülötte levő oláhoknak, kik is tüstént közikbe vegyítvén magokat, mindnyájoknak a már azon célra szánt guzsból font kötéllel kezeiket hátrakötötték és azzal őket ugyanazon éjszaka éjfélkor a helységen keresztül folyó patak torkolatjáig, egy ugynevezett monostoria helyre vitték; **) kiérvén a nevezett helyre, ott őket egy csoportba állították. Miután ez megtörtént, a már többször is felhozott ribitorsori mājor felszólítván őket, miszerént ki mit fizetend életök megmaradásáért? mely felszólításra ugy megrémültek — különben is temérdek

*) Ez a Jánk egy a legfőbb vezérek volt, az erdélyi havasokon lakó oláhoknak.

**) Ezen elpusztult hely onnan veszi eredetét, mivel éppen itten régentén egy oláh unitus felekezeti kolostor volt építve; mely végképpen elpusztult zárdának földjeit máig is a Bukuresd helységbeli g. e. vallásu oláh lelkész használja.

dühöngő részeg oláhoktól lévén körülvéve, — hogy a kérdésre felelni nem tudtak. Ezen felszólítás csakugyan másodszer is ismételtetett, ekkor már a magokon kívül levőket legkisebb remény sem táplálta, hogy hóhéraik elől megszabadulhassanak; minden további felszólítás nélkül, kihuzván kebleikből pénzőket és azt oly kéressel párosított ajánlással adták át, miszerént vagyonaikat is örömet mind nekik ajándékozzák, csupán életöknek kegyelmeznének.

Alig ejték ki az irgalomért esdő szavakat azonnal Brády András egy fejsze fokával fejbe sujtatva földre terítették, míg ennek Filler János nevű kocsisa, urnejét s a többi életben levőket menteni akarván, vasvillát ragadt, de a pillanatban, midőn felemelte, rögtön egyszerre két lándzsával átdöfött és a vért szomjazó dulongók által agyveleje öszvezuzatva, a legkinosabb vonaglások között lelte halálát s ura testére rogyott. Mely e minden ideget fagyalaló látványra a többi még életben levők és a halál rémküszöbén álló áldozatok ábrázatai halálszint öltve, örülten kegyelemért esengve, földre borultak. De az Istent nem ismerő lelketlen dühöngők az emberiség felett örködő mindenség boszúálló haragjától vissza nem rettenve, kebelt rázó vérengzéseikkel minden kérések daczára is fel nem hagyván, tüstént Brády Andrásné, született Szimonides Therésiát több halálos szurásokkal, özvegy Kristsori Ábrahámné sz. Brády Josephának hasát alulról felhasítva, ugyanennek 15 éves leányát Mathildát, előbb megfertőztetve, Leontina 6 esztendő kis testvérével együtt legyilkolták, ugy szintén özvegy Gilyián Danielnének született Brády Annának mintegy 14 éves leányát Gilyián Idát, 13 éves testvérével Ilkával együtt, ez utóbbiakat is megbecstelenítve, szájalom nélkül megölték; Brády János csaknem egészen elébb fejszével jobb lába levágtatván, 22 éves Sándor fiával agyonütöttet; Brády Pétert keményen összeviszva verve, többszöri lándzsaszurás által végezték ki; Brády Pált több helyen megszurva, derekát ketté törve keresztüllögték, nejét pedig született Kozma Johannát átszurták, de ez azonban nem halt meg mindjárt, közülök észrevétlenül nem messze a gyilkoló helytől

egy zsiherrel körül nőtt mocsáros tócskába huzódott, onnan pedig még a többieket konzolták, a falu végén egy a strázsák számára épített kunyhóba vonult, de minden siker nélkül, mivel azután később őt ott megtalálván, legelőbb is emlőit levágták, annakutána koponyájának felső részét kereken lehasítván, a többiekhez vonszolták; utoljára még a kis leánykának oláh születésű dajkáját — a magok felekezetübelit — is megölték, (ezt hihetőleg azért, hogy a szenvedők közt tanu ne maradjon). Miután e roppant vérengzést és valósággal baromi mézszárlást végrehajtották, mindnyájokat ruháiktól megfosztva, meztelen, ott helyben egy régtől fogva bégyepesedett gödörbe hányták; a Brády Pál csecsemős kis leánykáját pedig egyik az oláhok közül vasvillájára feltűzván, azt a többi holttestekre feljül elevenen rádobta; s így mind a 15 személy október 26-ika hajnalán borzasztólag kivégeztetett; a szenvedteknek dermedő tetemeiket egy kevés, a szél által is könnyen elfuvható földdel betakarták, oly gyéren, hogy azok még az ebek martalékául is kitétetvék.

Az eltakarított véráldozatokon feljül maradt félhaltan eltemetett kised gyermek, a holtakat csak igen könnyen fedező földet gyenge karjaival maga felett elkaparván, anyját, édes atyját s a tőle nyerő tápszerét kereste; de fájdalom, az alatta fekvő hideg tetemek némán maradtak, s az ártatlan kintatott csecsemő nem szivható utolsó édes nedveit az anyai emlőnek; édes atya s anyja hideg tetemein, kinoson megosztá velök örök nyugalmaikat.

Végtére az áldozatul elhunyt szerencsétlen Brády családdal letartóztatott körösbányai g. e. lelkész Birta János, miután fogsága ideje alatt szája felpezckeltetett illetlen szidalmakkal illetetett és egy kehelybe vizelt huygat — a minden emberiségből kivetkezett oláh csorda — fenyegetőzések közt vele megitatott volna, szabad lábra tétetett.

Ezen az oláhok által végbevitt borzasztó tény valóságát mindjárt másnap ugyanazon mézszárlástól többed magával megmenekedett Brády Jánosnénak, három, szemmel látott oláh ajku tanuk hirüladták, kiknek pontos

előadásait, csakugyan a kiszabadult körösbányai unitus pap és más jelenvoltak is igazolták; ugy szintén később a magyar kormány alatt elfogott — néhai Brády család egyik gyilkosa — Mesztákoni Trifa Juon nevezetű, a maga rendjén lett kikérdeztetése alkalmával önkéntesen tett vallomásában is mindezeket tökéletesen elismerte.

(Folytatása következik.)

OKLEVELEK A BÉCSI CS. TITKOS LEVÉLTÁRBÓL.

XIV.

A lengyel király követének előterjesztése II. Miksa császárhoz, melyben kéri, hogy a török részéről fenyegető veszedelmet tekintetbe véve, legyen enyvedékeny a János Zsigmonddal folytatott alkudozásban. Kelt 1565. máj. 14-én.

Cum me serenissimus Rex Poloniae dominus meus clementissimus, in negotio pacificationis, quod iam intermedia maiestate illius, ab aliquot annis tractatur, ad sacram cesaream maiestatem vestram mitteret, non aliud studium et cura maiestatis illius fuit, quam vt hoc negotium ex aequo, et bono vtriusque partis, ad optabilem et salutarem exitum regni inprimis Hungariae, et vicinarum prouinciarum, atque adeo toti reipublicae christianaee deduci possit. Quamuis enim maiestas illius Regia magno dolore affecta fuerit, quod seditiosorum quorundam hominum consiliis, et conatibus, quibusquidem salutaria consilia, prae turbulentis posteriora esse videantur, iudiciae pacis armis ruptae fuerint, tamen recreata magnopere maiestas illius regia ex eo, quod admonitiones ipsius et exortationes ad pacem, per nuntios et literas factae, tam a sacra caesarea maiestate vestra, quam a serenissimo nepote suo aequis animis acceptae essent, nam et serenissimus Nepos maiestatis illius cursum armorum suorum protinus inhibuit, et maiestas vestra caesarea, vti personam caesaream inprimis decuit, non modo a pace, sed etiam a beneuolentia in serenissimum meum Nepotem serenissimi Regis Poloniae, ostendit se esse non alienam, quemadmodum id ex responso sacrae maie-

statis vestrae Nobili Joanni Lyessnijowski Secretario serenissimi Regis mei dato, abunde cognosci potuit, ideo serenissimus Rex meus non deposuit curam et cogitationem quam semel susceperat, in idque omni studio incubuit ut serenissimus Nepos non modo ab armis discederet sed ne etiam auxiliorum quorumcunque aliorum magis fideret, quam humanitati pari coniunctae cum clementia caesareae maiestatis vestrae et benevolentiae Regis mei, et omnino ne causam suam armis potius, siue suis siue auxiliariis quam mutuis et communibus tractationibus tuendam et defendendam esse existimaret.

Etsi autem perdifficile id fuit obtinere eo potissimum tempore quo exercitus maiestatis vestrae caesareae in Hungaria iam versaretur, tamen magno studio maiestatis illius obtentum tandem fuit, illudque precipue perfectum, ne interim ad auxilia externorum, et a religione christiana alienorum principum vlla ratione decurreretur, quae res non solum ditionibus illis incommodatura vehementer, sed etiam spem omnem tractationis deinceps ereptura esse videbatur.

Misit itaque ad caesaream maiestatem vestram serenissimus Nepos maiestatis illius oratorem suum magnificum dominum Stephanum Bathorij de Somljo ut de eiusmodi conditionibus cum maiestate vestra agat et constituat, quae ad firmissimam tandem et maxime perpetuam quietem et amicitiam pertinere videbuntur.

Ac maluisset quidem serenissimus Rex meus ut saluis et integris rebus consilio suo obtemperatum fuisset, neque enim tantum incommodi afflictis illis alioquin et iam pridem perturbatis rebus Hungaricis illatum exstisset. Sed tamen quoniam calamitatem eam confidit deinceps maiestas illius Regia et ad pacificationem optima fide tractandam et ad pacem ipsam vtrinque diligentius conservandam magnum adiumentum habituram esse, ideo fecit non grauatum, ut adducto ad pacatiora consilia serenissimo Nepote suo ad ipsam quoque caesaream maiestatem vestram mitteret, iterumque non solum antehac inchoatas, sed etiam per dominos commissarium et capitaneum exercitus caesareae maiestatis vestrae in Hungaria, atque per com-

missarios serenissimi Nepotis maiestatis illius conditiones pacis pactas et conscriptas reasumeret.

Quibus quidem conditionibus et si sint paulo duriores ut pote, vi armorum, quodammodo exacte tamen serenissimus Nepos Regis mei, confusus innatae clementiae et benignitati maiestatis vestrae, et memor existens illius benevolentiae maiestatis vestrae toties sibi oblatae, simulque innixus illi promisso, quod sacra maiestas vestra in responso suo cum summa humanitatis et clementiae significatione per Lyessnijowski serenissimo Regi meo dedit, illis ipsis conditionibus reipsa respondebit, sperans omnino illudque sibi certo de benevolentia, et liberalitate maiestatis vestrae vna cum serenissimo Rege meo promittens, quod non solum prioribus tractationibus seu promissis suis maiestas vestra satisfaciet, sed etiam ultra conditiones, in castris per commissarios scriptas, ea quae idem serenissimus Nepos Regis mei per oratorem suum a maiestate vestra petit, vel saltim ea quae moderatione aequa praeuia ex re vtriusque esse videbuntur, iusto aliquo titulo, serenitati illius maiestatis vestrae uti Imperatori et Regi clementi ac liberali conuenit concedere dignabitur.

Illud enim plane, responso caesareae maiestatis vestrae Lyessnijowski dato videtur contineri, quod recuperatis iis quae ruptis iudiciis intercepta fuerunt, graue id maiestati vestrae non esse futurum pacis tractatus denuo suscipere, ac eos non modo uti non ita pridem cepti erant continuare, verum etiam in iis ita se gerere, ut omnes homines intelligant maiestatem vestram tranquillitati et quieti christianae nulla in parte deesse velle.

Cuius sane conficiende rei ex animi sententia illam vel maxime spem propositam sibi esse serenissimus Rex meus existimat. Primo quod dignitatem sacratissimae caesareae maiestatis vestrae, quae armis serenissimi regis mei Nepotis laesa esse quodammodo (esse) videbatur, iam plane recuperatam esse videat. Deinde quod ea quae ruptis praeter expectationem prioribus tractationibus a sacratissima maiestate vestra amissa esse in Hungaria videbantur, et de quibus resti-

tuendis magnam partem futurae tractationis ante omnia insumi oportebat, ea rursus in potestatem caesareae maiestatis vestrae peruenisse sciat. Insuper quod serenissimus Nepos maiestatis illius conditionibus illis super titulo, subiectione Regibus Hungariae, et aliis ad id pertinentibus conditionibus, quae in superioribus tractationibus magnam difficultatem facere videbantur, satisfacere sit paratus.

Et quoniam dominus orator serenissimi Nepotis Regis mei aliqua postulata principis sui nomine in scriptis ante meum aduentum maiestati vestrae iam exhibuit, quibus etiam nunc iuxta instructionem principis sui quaedam et illa quidem vrgentia addidit, haec ego ne molestus sim maiestati vestrae, repetere nolui, sed illis inhaerendo magnopere optarem, vt illorum non postrema ratio a maiestate vestra haberetur, ex eis enim intelligere dignabitur negotium hoc pacificationis candide et synceriter ab illius serenitate tractari. Quodquidem vt quam secretissime ad finem nobis omnibus optabilem dirigatur, ex vtraque parte prouidendum est.

Quamobrem orator serenissimi Regis Polonie nomine, a sacratissima maiestate vestra magnopere postulat, vt maiestas vestra memor existens eius necessitudinis, quae ei cum serenissimo rege suo ipsiusque Nepote intercedit, perpensis etiam apud se pro sua singulari prudentia commodis, quae ex concordia christianorum principum prouenire possunt, ac ex altera parte ponderatis incommodis, quae ex bellis ciuilibus oriri solent, miserta denique reliquiarum Hungaricarum et eorum periculorum, quae illis inter se dissidentibus et dimicantibus e proximo imminet, consideratis etiam diligentius ijs praesentibus motibus Turcarum, a quibus non solum personae serenissimi Nepotis Regis mei sed etiam Transyluaniae et reliquis partibus Hungariae ingens periculum imminet, tractatus istos pacificationis remittendo, ex eis aliquid rigoris illudque omne ex clementia et liberalitate Imperatoria non vsque adeo serenissimo Rege meo, eiusque Nepoti, quam paci et tranquillitati reipublice christianae, ac Regni Hungariae salutis et conseruationi tribuendo, ex hono et aequo vtriusque partis

perficere dignetur, Hac enim ratione, et clementiae suae ingenitae et sanguini, atque adeo necessitati Regni Hungariae, vniuersaeque republice chistianae sacratissima caesarea maiestas vestra satisfaciet.

Hátára jegyezve: Orator Polonicus Hortatur caesaream maiestatem nomine serenissimi regis sui ad concordiam et remittendum aliquid rigoris in tractatu.

1565. 14. Majj.

(Eredetiye a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XV.

II. Miksa császár magyar tanácsosainak véleménye az erdélyi hövetnek ađandó válasz iránt. Kelt 1565. május 16-án.

Sacra maiestas caesarea et domine, domine clementissime.

Responsum oratoris Transsylvani, quod ille ad scriptum sacre maiestatis vestre, nuper sibi exhibitum fecit, vidimus, et intelleximus; Et quum ille ijs quibus sacratissima maiestas vestra, proxime suam mentem atque voluntatem declarauit, non contentus, vltiorem adhuc eiusdem resolutionem, ad petitionem nomine domini sui factam, expectare videatur, responderi ei posse in hanc que sequitur sententiam humilime putaremus, videlicet, quod vbi significat, et quodammodo expostulare videtur, quod maiestas vestra sacratissima non solum terram illam vltra Tibiscum sitam, duci ipsi Transsylvano, vita eius durante concedere grauata sit, verum etiam nullam aliam animi sui propensionem et gratiam erga eum declarare voluerit; videri sue maiestati vestre, non esse causam, cur dux ipse, sese responso sacratissime maiestatis vestre grauatum esse merito dicere queat. Nam quod maiestas vestra sacratissima partes illas vltra tibiscanas non concedit, non facere eam in hoc quicquam, quod a factis semel solennibus et firmis promissis discrepet, alienumque sit, quum et alioquin ille partes easdem nunquam integre possederit, et vigore concludorum articulorum, illis merito, et iure cedat.

De propenso autem, et beneuolo in illum sacratissimae maiestatis vestre animo,

non oportere eum quicquam dubitare, quem tocies et antea multis modis expertus sit, dum sacratissima maiestas vestra, elapsis proxime annis, apud serenissimum et colendissimum olim dominum parentem suum felicissime recordationis, negocia ipsius tanto studio, atque diligentia promouit, omnemque dedit operam, vt res illius in optimum aliquem deducerentur statum: quod ipsum maiestas vestra sacratissima iam mortuo eodem serenissimo parente suo forte cicius perfecisset, eciam, nisi ille rescissis que cum eo habebantur inducijs, et Turcarum quoque copijs sibi coniunctis, ex insperato tantas turbas concitare maluisset, et maiestatem vestram sacratissimam in obitu colendissimi parentis sui luctu et merore plenam, alijsque curis occupatam ad inuitum bellum propertrahere. Quum itaque per hoc, quod maiestas vestra sacratissima, petitioni illius iustis de causis consentire nequeat, eiusdem erga illum fauor, beneuolencia, atque propensio, in aliquo diminuta esse merito wideri non possit, atque iustum sit vt pactis semel et conuentis, solenniterque promissis firmiter stetur, illisque satisfiat, postulare sacratissimam maiestatem vestram adhuc, vt quemadmodum ipsa illum omni prosequitur, et prosequetur beneuolencia, atque fauore, ita ipse quoque hisce in negotijs finiendis, synceriter cum maiestate vestra sacratissima agat, neque ab hisce pactis, et facta semel conclusione alienum quid ab eadem petat, quinocius iuxta proximum sacratissime maiestatis vestre responsum, condiciones pacis sine longiore mora confirmet, et arces Hwzth, et Mwnkach ad terminum prefixum cedat, atque restituat. Quantum vero ad rationem eam attineat, qua partes illas, apud manus sacratissime maiestatis vestre a Turcis periclitatum iri putat, atque propterea illam maxime dignam censet, eam sacratissime maiestate vestre adhuc sufficientem viderj minime posse, quando vel ex illis eciam, que ipsemet de facta ducj, jmperatoris Turcarum denunciatione, commemorat, satis pateat, Turcam ipsum non esse eo animo, vt partes illas apud ipsum, si eas quidem occupet, relinquat, sed pro se reseruet, quum nunc quoque non ducj, sed sibi ereptas illas putat,

et propterea vsque adeo ad illarum recuperacionem aspirare videatur: pro aliena enim dicione, vel ducis ipsius causa, id nunquam faceret.

Postquam autem ea que iam semel solenniter conclusa, promissa, atque firmata sunt, adimpleta fuerint, acturam esse sacratissimam maiestatem vestram apud Imperatorem Turcarum, ne propterea, vel ipse succenseat, vel iustum mouere bellum possit, quando ipsemet literis suis pacem confirmantibus, tam ijs quas olim sacratissime maiestati cesaree dedit, tam vero nunc postremo sacratissime maiestati vestre missis, concesserit, vt inter maiestatem vestram et ipsum concordia stabiliri queat.

Vbi vero consilium citra cunctationem dari petit, quid sibi casu quo maiestas vestra sacratissima petitionem illius admittere nollet, faciendum sit, nostra opinione clementissime Imperator, iustum esse, nec aliter fieri posse putamus, quam vt, si articulis illis de pace conclusis steterit, et iuxta illos omnia adimplebit, maiestas vestra sacratissima illum casu, quo Turca eum inuaderet, auxilio suo non destituat. Quum tamen hoc euulgarj periculosum esset futurum, tam ex nostra, quam vero ducis parte, verbis per maiestatem vestram sacratissimam oratori significandum, respondendumque esse putarem, consilium sacratissime maiestatis vestre hoc esse, vt dux ipse omnia illa, que iam semel conclusa sunt, citra dilacionem adimpleat, et firmiter obseruet: quod quidem si fecerit, prout merito, debet et tenetur, maiestatem vestram sacratissimam e contra, casu quo a Turca ille inuaderetur, pro ipso, et dicione sua, omnia ea esse facturam, que bonum et christianum principem, atque adeo tocius christianitatis Monarcham, pro iuuando contra infideles principe christiano, et defendenda christiana, ac coniuncta Regno suo Hungarie, regione, facere equum est.

Ceterum quemadmodum iam in ijs, que de dando responso declarauimus, supra dictum est, nulla ratione consulere possumus, vt partes ille vltra Tibiscum, duci ipsi Transsylvano, vel saltem vita eciam illius durante, concedantur. Non enim admittit dignitas sacratissime maiestatis vestre, prout hoc

ipsum etiam alias sepius maiestati quondam cesaree, et vestre declarasse nos recordamur, vt vel minimam dicionis christiane partem, maiestas vestra sacratissima sua quasj sponte Turcis concedat, cum ea que ducj ipsi conceduntur, Turca reputet, et velit esse sua. Sed siue apud manus sacratissime maiestatis vestre partes ille maneant, siue duci, quod tamen minime consulimus, relinquere: Turca nullo modo facturum videtur, quin illas sibi eripi ab vna vel altera parte, paciatur, sed suas esse volet, quemadmodum eius rei sufficiencia sunt argumenta. Et propterea in hunc casum maiestati vestre sacratissime pro debito fidelium consiliariorum humillime consulimus, ita rebus afflictj huius Regni prospicere dignetur, vt paratas habeat gentes, quibus aduersos hostis conatus non sustinere modo, sed etiam propellere possit, ne alioquin et ille quas nunc sacratissima maiestas vestra in partibus illis superioribus habet copias, pessum eant, et partes nunc nouiter recuperate, quod deus auertat, pereant, ac reliquum quod in Regno superest, simul cum Transsylvania, eadem ruina secum trahat, habente autem maiestate vestra sacratissima paratum exercitum, pax quoque cum Turca facilius concludetur.

Postremo quum multum momentj concludendis optato fine rebus, afferre posse putemus, si Stephanus Bathorij orator iste, synceriter, et depositis priuatis etiam affectibus, agere velit, credibile vero sit ipsum vel sui etiam causa ita vrgere concessionem partium vltimatiscanarum, quum ita Zathmar que sua fuit, ad ipsum rediret, non abs re futurum putarem, vt postquam Zathmar illj reddj non possit, spes ei per maiestatem vestram sacratissimam daretur, de alijs bonis a maiestate vestra sacratissima consequendis, qua forte illectus, et sui securus, facilius in omnia pro voto sacratissime maiestatis vestre consentiret, quum id vigore plenj mandati quod habere dicitur, facile possit facere. Summe vero necessarium arbitramur, ne qua vltior mora seu dilacio in concludenda, et finienda pace ista Transsylvanica admitteretur, quum enim ab inicio omnis que in hoc negocio intercessit mora, nobis fuerit suspecta, ita adhuc veremur, ne orator iste suis illis

petitionibus quas facit, et plures adhuc facturum esse videtur, nil aliud querat, quam vt tempus ducat, vt interea sese Turce ingerant, et totum negocium interturbent, quo postea dux pretendere queat, sese a Turcis esse impeditum, impediri que, ne ea que semel transacta sunt, in effectum deducat.

Hec sunt domine clementissime, que nobis ad dictj oratoris factum responsum, humillime videntur.

Hátára jegyezve: 1565. 16. Majj. Opinio consiliariorum Hungarorum de responso exhibendo oratori Transsiluano.

(Másolatá a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XVI.

Zay Ferencz és Balassa Menyhárt levele Miksa császárhoz, melyben jelentik, hogy a János Zsigmond követe Báthori István által ellenök emelt vádak ügyében feleletöket Schwendi Lázárnak fölterjesztés végett átadtán, s kéri a császárt, hogy ellenségeik vádaskodásainak hitelt ne adjon. Kelt Szathmáron 1565. majus 18-dikán.

Sacratissima Imperatoria maiestas domine, domine nobis clementissime.

Post fidelium seruitiorum nostrorum in gratiam sacratissime maiestatis vestrae humillimam commendationem. Exhibuit nobis pro sua in nos animi bonitate, generosus et magnificus dominus Lazarus de Swendi supremus Germanicarum copiarum capitaneus et consiliarius sacratissimae vestrae maiestatis, quaerelas contra nos per Stephanum Bathorij sacratissimae vestrae maiestati factas, ad quas nostram responsonem itidem in scriptis generosae et magnificae eius dominationi porreximus, petentes, ut eius dominatio generosa et magnifica in suis literis ad sacratissimam maiestatem vestram eandem responsonem nostram transmitteret, ex qua innocentiae nostrae defensionem et facti rationes sacratissima maiestas vestra clementer intelligere dignabitur, prout non dubitamus clementer recordari sacratissimam maiestatem vestram, eorum quae ex mandato ac voluntate sacratissimae vestrae maiestatis egimus propter iniquos aduersariorum conatus, quorum iam illos poenitet, propterea

culpam nobis fidelibus sacratissimae maiestatis vestrae seruitoribus ascribunt. De alijs autem actis nostris antea sacratissimam maiestatem vestram humillime informauius, nec dubitamus ut sacratissima maiestas vestra (dominus noster semper clementissimus) nobis potius, qui sumus sacratissimae maiestatis vestrae fideles seruitores, quam aduersarijs fidem sit habitura, ab oc id sacratissime maiestati vestrae humilime supplicamus, ne deinceps quoque aliquorum sinisteris delationibus locum dare, sed nos clementer exaudire dignetur. Deus optimus maximus diu sanam et foelicem sacratissimam maiestatem vestram conseruet. Zathmarij 18. May 1565.

Ejusdem sacratissimae maiestatis vestrae

fideles et humillimi seruitores

FRANCISCUS ZAY de Czemer m. p.

MELCHIOR BALASSA m. p.

(Eredetije a bécsi cs. k. titkos levéltárban.)

A XI. HONVÉDZÁSZLÓALJ.

(Folytatás.)

IV. Alvincz melletti manoeuvrezés.

Gy.-Fejérvár és Szászsebes között, hol mindkét helyen az ellenség tömörereje állott, a Maros balpartján fekszik Alvincz: Gy.-Fejérvár és Szász-Sebestől csaknem egyenlő távolban. A kisdéd, de bátor magyar hadsereg kéttüz közé levén szoritva, mindenki az előzményekből azt hitte, hogy ütközet fog lenni, még pedig a körülményekből ítélve, rossz sikerrel, holott a vezérnek e kényes kéttüz közé szoritott helyzetből menekülni, nem pedig csatát kísérteni volt feladata és szándoka.

Ez alkalommal estve, alezredes b. Kemény Farkas és tábornok Bem között, ki előtt b. Kemény nagy kegyeletben állott, következő párbeszéd fejlődött: „Tábornok ur! fogunk-e holnap harczolni? meglehet, hogy igen!.. Vajjon lehetséges-e a győzelem sikere? minden bizonynyal!.. Mily helyen fog az ütközet történni? Ugy látszik, hogy ön mindent akar tudni; hanem bátorvagyok én is önhöz egy kérdést intézni: tud-e ön hallgatni? minden bizonynyal igen!.. Jól van, ugy hát én is igen!.. Ezen párbeszéd

után másnap reggel Bem seregének nagyobb részét az országuton előre, Gy.-Fejérvár felé küldötte és ezen részt ő maga vezette, kisebb részét, egyedül a 11-ik zászlóaljat, Szász-Sebesnek indította, azon parancscsal, hogy a zászlóalj kibontakozva, homlokegyenest — front — a szántóföldeken mindenütt keresztül, további rendelkezéséig, lassu léptekkel Szász-Sebesnek tartván, törjön előre, mely parancsra zászlóaljat vezénylő őrnagy Inczédi jelenti: „miként elveszett helyre — verloren postera — nem menyen,“ ily egyenes nyilatkozat következtében őrnagy Inczédi a vezér általi föbelövetés alól csak nagy bajjal, az idő hiánya, rövidsége miatt a később a zászlóaljnak Medgyesre menetele után is csak sok kérésre menekülhetett meg. Látván őrnagy Inczédi, hogy ottan nincsen mit habozni: szoros fegyelem és engedelmesség a katonának kötelessége; zászlóalját a kitűzött és parancsolt hely Szász-Sebes felé midőn katonai ügyes tapintattal utnak inditaná és nagyovatosággal az ellenség ágyutüzébe még bele nem vezette volna, hirtelen futár érkezik azon rendelettel, „hogy a zászlóalj tömeget alakítva, sebes léptekkel térjen vissza, tábornok Bémet utolérendő“, ki már akkor csaknem szinte egész seregével Fejérváron innen, Marosváradja helysége feletti halmokra felemelkedett volt. A mily hirtelen jött az értesítés és tért meg a zászlóalj, oly vilámsebességgel rontott ki Szászsebesről is az ellenség gyalogságával vegyült lovassága.

A zászlóalj Inczédi vezénylete alatt, Lámkerék községe mellett, az országutra kivágván, jobbra utcsinálással, vagy is többször történt megfordulással és sortüzeléssel, mindég megbonthatlan tömegben védelmezte magát, míg a marosváradjai magaslat alá érven, tábornok Bem a zászlóaljat mentendő, a tetőről az ellenség lovasságát még oda nem ért zászlóaljan keresztül ágyutüzzel köszöntötte. Míg ezek Szászsebes felől történtek, azalatt nyomult az ellen gy.-fejérvári ereje is a helyszínére, s midőn az ellen szászsebesi és gy.-fejérvári mindkét hadereje Marosváradjánál a hegy alatt találkozott, akkor már tábornok Bem minden erejével a marosváradjai hóval fedett járatlan hegytetőken levén, magát és csekély számú

erejét a bezárás és körülkeríthetéstől megszabadította.

Ha erdélyi vezénylő tábornok Puchner, midőn Bem hadtani működését megkezdette, nem várakozik, hanem azonnal Szászsebes és Fejérvár felől kiront, az egész kis erő nagyobb részét elfoghatta volna. De Puchner Bem seregének kétfelé lett huzódása által azon hiedelemben tápláltatott, hogy Bem Szászsebest és Fejérvárt egyszerre akarja ostromolni, mert a látszathól — Bem seregének felosztásából — úgy tünt ki, várta tehát a fehérvári ostrom megkezdését, addig Szászsebesről támadni nem akarván, Bemnek azonban szándoka Medgyesen át, magát a székellyfölddel menekülés által érintkezésbe tenni, nem pedig ostrom és csatározás folytán igen csekély számú erejét gyengíteni, vagy azt az ellen nagy ereje által épen semmivé tenni.

Észrevevén később Puchner, hogy Bem Fejérvárt és Marosportust a Maros jobb partján balról elhagyja és hogy a Szászsebes felé ment erő, a 11-ik zászlóalj is megfordult, csak azután rohant nyakrafőre, már pedig akkor rohanni késő volt, midőn a magyar erő nagyobb része a veszedelmen magát tultette. Van-e ebben igazság, vagy nincsen? Erről csak a helylyel és akkori körülményekkel ismeretes egyéniségek tanuskodhatnak! . . Erről csak a magas hadtudomány adhat illetékes véleményt! . . melynek ha győzelmet akar kivívni, minden legkisebb időt, tért, alkalmat, cselt fel kell használni, mert hiadalt csak annak szabad aratni, ki ügyes belátásánál, mindent felhasználó leleményességénél fogva, az ütközetre megkívántató helyet] hamarabb elfoglalni tudó serénységgel bír! . . És kinek vissza nem rettenő, félni nem akaró erős bátorságán kívül, minden lehető eshetőségeket kiszámítani, magas hadvezéri talentuma van! . .

V. Medgyesi csata, Szeben bevétele, Bánáti hadjárat.

Ügyes hadtani működés és cselfogás által egyesülvén és megszabadulván Bem tábornok serge, innen, vagy is a Marosvárjai hóval fedett hegytetőkről járatlan utakon huzódott Vingárdra, Vingárdról sok fá-

radság és nyomor között iszonyu völgyeken, oldalos helyeken és gödrökön árkokon át, Medgyesnek tartott, hol a sereg tiz napi ott mulatása és nyugvása után megkezdődött a medgyesi csata, márczius 2-án pénteken, előbb tábornok Bem az ellenség Bukovina felől be-tört ezredes Urbán által vezetett erejét dandárparancsnok Riczko felügyelete és vezénylete alatti erővel, különösen a 12-ik zászlóalj nagy közreműködésével, Borgóprundnál visszaveretvén.

A medgyesi csatát megkezdő nap reggel, midőn a 450 főre lepadott 11-ik zászlóalj medgyesi piacon felállítva lenne, Bem tábornok szekeren, Czech, már akkor tábornok, lóháton a zászlóalj elébe jönnek. Czechnek kardja hegyén egy földig, lova lábáig érő nemzeti szalaggal ellátott koszoru levén, jelenti, vagy is a zászlóaljjal inkább tudatja, „miként tábornok Bem üdvözölvén a zászlóaljat, értesíteni kívánja, hogy bátrabb, jobb és elszántabb katonája még a lengyelhoni osztrolenkai csatában sem volt. A legénység minden tagjainak érdemjelt adna ha annyi érdemjel birtokában volna; de azt nem tehetvén érdemül a zászlóaljnak, ezen nemzeti szalaggal ellátott koszorut adja, egyszerűsmind a magyarországi 3-ik és 9-ik zászlóaljak példájára, veres sipkával ajándékozván meg, megkívánja, hogy valamint eddig minden általa vezetett csatákban elől és győzelmesen harczolt, úgy most is menjen előre, megmutatván a zászlóalj, hogy a haza és Bem tábornok bizalmát nem méltatlanokra ruházta át.“ —!

Ezen előzmények után a zászlóra kötvén a nemzeti szalaggal ellátott koszorut, a zászlóalj kicsinysége miatt páronként, férfine mes büszkeséggel, de fel levén lelkesülve iszonyu elszántsággal, élet és halál között, nagy elbizakodottsággal rontott az ellenekazon szárnyára, mely hátul Nagyekemező községe, balról pedig a Nagy-Küküllő vize által volt kerítve és védelmezve.

A csata szuronyviadallal kezdődött, de az ellen jobbszárnya nem mozdulván, az ellentől alig száz lépés távolságra a szuronyviadallal támadott tömegeből csatárláncz fejlődött. A zászlóalj a csatárlánczot erősen tartotta, a midőn az ellenség balszárnyáról Nagyekemező felől, gyalogsággal vegyített

lovasságot vezettek ellene. A zászlóalj rendületlenül állott, mignem estvére kelve a kétségbeesett, örvöngésig fánátizált legénységéből, az országuton Asszonyfalva — Frauendorf — előtt, a csatában jelen volt idős százados Szigethy Miklós vezénylete alatt, minthogy őrnagy Inczédi Samu akkor már sebet kapott volt, második szuronyviadal rendeztetvén, az ellen Asszonyfalvára visszaveretett.

A most említett második szuronyviadal megkezdése így történt: délután három és négy óra között az ellen feltartóztatlanul, folytonosan új erővel, mindaddig tört utat előre, míg tábornok Bem egyik lóporos szerkerét estefelé Asszonyfalva előtt észrevevén, felvettette, ezen fellobbanás ösztönözte, bátorította és határozta el a zászlóaljat a második szuronyviadallal megkezdett és fényes diadalt eszközölt nagyszerű hatásra.

Itten azt mondhatná valaki, nem lehet igaz, mert annyi szuronyviadalt kiállani képzelenség, de ki a magyar katonai jellemet, az 1848-ki és 49-ki hadjáratokat figyelemmel kísérte, nemcsak a 11-ik zászlóaljban, hanem az egész forradalmi, vagy is inkább szabadságért küzdött hadseregben fel kellett ösmernie azt a lelkesedésből eredett elhatározottságot, melynél fogva az ellenség legelső megpillantásra restelvé a cél nélküli lövöldözést és az e miatti sok várakozást, mindég szuronyt szegezve kezdette a csatát, vivta és erőszakolta ki a diadalt!

Ezen első napi csatában őrnagy Inczéditől kezdve, ki a zászlóaljat férfias bátorsággal és biztonsággal vezette, 11 tiszt sebesült, melynek jele, hogy a tisztek magokat nagyon jól viselték!.. Nem kellett bátorítani senkit. Mindenki vetélkedve akarta az ellen kezéből kicsikarni a győzelmet, míg a koromsötétség mindennek véget vetvén, a két ellenséges sereg éjjeli nyugalomra, egyik Medgyesre, másik Asszonyfalvára húzódott, mindenik magának tartván a győzelem dicsőségét!..

Másnap márczius 3-án, napfelkölte után még későre, az ellen Asszonyfalváról több colonokban kiindulva, lassu léptekkel, mintegy kételkedve, maga előtt minden pontot erősen megvizsgálva, mozdult előre, mely a má-

sodnapi csatának minden lehető küzdelem, erőmegfeszítés és elszántság mellett is eredménye, a magyar seregek Segesvár felé huzódása s ottani megállapodása lett.

A medgyesi csatavesztés visszavonulás és zavar után, félelem fogta körül Erdély egész magyarságát, nem hihetvén többé a vezér ügyességében, nem a megrongált kevés számból álló hadsereg bátorságában. Tábornok Bem visszavonult hadtestével, az útjában esett magyarságot bizalom és kitartásra bátorítván, Erzsébetvároson át Segesvárnak tartott, Segesváron kívül magát rendezni és az erőt besánczoltatni kezdte, éppen úgy, mintha ütközetet kellene állani. A bekerítésről, vagy is sánczolásról tábornok Bem az ellenség vezérét Puchnert, az ellenségnek elfogott, jól megfizetett saját spionja, kémje által tudatta, miről az ellenség értesülvén, Köhalom felől megkerülni, a székelyföldről elszakítani és körülfogni szándékozott, mindezeket tábornok Bem jól tudván, nem sokáig töltötte idejét a sánczolással, mely úgy is csak az ellenség félrevezetésére, megcsalására, kijátszására rögtönöztetett elő, hanem azon az uton, melyen jött, minden dobszó és lárma nélkül a kiadott parancs szerint, legnagyobb csendességgel visszafordult Medgyesre, az őrizetre ott hagyott ellent szétverte, s midőn tábornok Puchner Segesvárnál a magyar serget bekeríteni és elfogni akarná, Bem az ellent hátul hagyja, hihetetlen sebességgel és merészséggel Szeben előtt terem, az országba már akkor alattomba bejött orosz erő által védelmezett, redoutokkal ellátott, keményen megerősített várost rohammal beveszi, az oroszokat elűzi, Verestoronynál az országból kiveri és a Segesvárnál tévutra vezetett, csel által rászedett, Szebenfelé visszatérő tábornok Puchnert harmadnap mulva Szeben mellett saját általa felállított telepeiből szóró ágyutüzzel fogadja, Szeben előtt megveri, Fogaras és Brassónak kergeti, míg a temesi szoroson át Erdélyből kiűzi, ki táborával együtt Románia fővárosában, Bukarestben megtelepedvén, magának állomást veszen.

Ily szerencsés eredmény után, míg az ellenség kitakarodását, Szeben bevételét placátok, falragaszok hirdették, Erdély lakosai

örömmel voltak eltelve, a szebeniek közül mindenkinék amnestia ígértetett és adatott, s tábornok Bem becsületes lelkülete mindenkit a magyar kormány iránti hűségre intett, buzdított és bátorított, addig a még megmaradt reactionak másik fészke, Abrudbánya környékéhez tartozó románság, kiket Janku vezetett, s a Gy.-Fejérvári erősségben várparancsnok s egyszersmind a várbeli katonaság feje August, ki a várerőnek rendelkezett, ez benn a várban, amaz künn a váron kívül folytonosan szították a tüzet, gyanúsítottak mindenkit és szülték az ármányt minden ellen, a mi csak a magyar kormánytól jöhető volt, elannyira, hogy a reactionak hydra fejét az ellenségnek e hatalmas, erős, büszke fészket, a várat legnagyobb igyekezettel is bevenni s a künnlevőket megzabolázni nem lehetett!

A már csak 350 legényre lepadott, kicsinysége miatt csaknem használhatlanná vált 11-ik zászlóalj a vizaknai kapu felől szuronyt szegezve rontott Szebennek, magát a piacon a város bevétele után, katonai szabály szerint, legelőbb felállítván, azután őrizetnek, már előre nyugalom levén a zászlóaljnak ígérve, Szebenbe hagyatott, hol kilencszáz egynehány udvarhelyszéki ujonczokkal magát ellátván, kiegészítettet. Kiegészített legényeinek fölszerelésök után Szebenben igen rövid ideig mulatott. Őrnagy Szigethy Miklós vezénylete alatt Fejérvár alá, Fejérvár alól a Bánátba rendeltetett, hogy az Erdélyből kivert, Romania vagy egyik al-dunai tartomány fővárosában Bukarestben megtelepedett, Bukarestből Fejértemplomnak húzódó, ottan betörni, Tömösvárt az ostrom alól felszabadítani akaró ellenséget s annak vezérét, tábornok Puchnert feltartóztassa. Itt őrnagy Szigethy Miklós vakmerő bátor elszántsága és a zászlóalj vitézségének eredménye lett: hatezer elhányt dobot, fegyvert az ellenség minden podgyásza ott maradása és nyakrafőre történt vad futásbani visszahúzódása.

Ezen nagy horderejű döntő ütközet után a magáért annyira kitett és kitüntetett 11-ik zászlóalj a Szászkn kibocsátott napi parancsban megdicsértetvén, annak altiszteiből más zászlóaljhoz több tisztet neveztet-

tek ki. Ha őrnagy Szigethy Miklós ezen ütközetben vakmerő bátran és elszántan nem viseli magát, mindenütt biztatólag elől nincs, nem bátorítja az ujonczokkal kiegészített, csak akkor ellátott, ütközetbe legelőbb még csak most vezetett zászlóalj legénységét, az ütközet kimenetele kétes lesz, mit tábornok Bem jól tudván, a szászkn napi parancsban nem csak a zászlóalj vitézségét dicséri meg, hanem őrnagy Szigethy Miklós vezényletét is kitünteti, ki ujonczokkal ellátott zászlóaljjal oly dus eredményt tudott felmutatni.

(Vége következik.)

ÖREG RÁKÓCZY GYÖRGY ÖZVEGYÉNEK, Lorántfy Zsuzsánnának

LEVELEZÉSE.

(1649—1655.)

Közlő: Szilágyi Sándor.

XXVIII.

1653. Jan. 7.

Susanna Lorántfy celsissimi quondam Principis Domini Georgii Rakoczy, Transilvaniae Principis, partium Regni Hungariae Domini et Siculorum comitis etc. vidua etc.

Generosi Domini nobis honorandi, Salutem et omnem prosperitatem. Kegyelmed nekünk irt leveleit vevén, iratát megértettük. Az mi azért az Schola, s abban levő szófogadatlanság, s sok rendbeli hozzájok megmutatott kegyelmességünket megböcsülni nem tudó s nem akaró Deákok felől való iratát illeti kegyelmednek elég kedvetlen füllel értjük, nem is mondhatjuk, hogy mind mi s mind peng kegyelmetek eleget nem busulnánk miattok, holott ha igazság volna bennek, és az közönséges jóra nézendő hasznót némelyek csak magoknak nem akarnák tulajdonítani, azt nem cselekednék; látjuk, hogy nekünk előttök ugyan nincsen hitelünk, hogy addig nem akarnak az Inventálásra állani, míg az szőlőkről donatitot nem adunk nekik, csudálkozunk hitetlenségeken, holott lám megmondottuk már, hogy kegyelmetek tetszése is járulván, az mint jobb, mind mostaniak-

ra s mind peng jövendöbeliekre nézve megadjuk, az ur Isten ne büntesse őket érdemek szerint az ő háládatlanságokért, ki lehet annak oka, hogy ismét igyentlenséget akarnak szerezni, soha nem hiszük a mesterek közül is valamely abban ne faveálna nekik s tanácscsál nem tartaná, elég latorság, hogy pápisták előtt is immár azzal hiresítettek bennünket, hogy mindeneket elakarjuk venni, nem igazán fogták reánk, mert mi egyebet nem akarunk, hanem azt, hogy ne töltozzenek ketten hárman véle, hanem közönséges hasznokra legyen, s azért akarnánk jörendtartást közöttök szerzeni. Egyáltalában szükséges, hogy kegyelmed kikeresse, kilehessen annak oka, s ki hintegetett felőlünk idegen vallásuak előtt olyan hamis hirt. Im az mestereknek is irtunk, kinek párját megküldöttük kegyelmednek, ha illendőnek s szükségesnek arányozza kegyelmed, küldje kezekhez. Medgyesi uramot is visszabocsátottuk, s kegyelmetek Verőczy urammal beszélgetvén, ha kitapasztaltatik okának lenni egyáltalában, akár melyik renden levő legyen az contractus continentíája, szerint, kinek subscribáltak, csak meg kell büntetni, ugy a mint illendőbbnek itili kegyelmetek lenni. Jobb hogy most vegyék el az idő szerint való büntetést, mint jövendőben az ur Istennek azért való haragját közönségesen vegyék s szenvedjék. A hol peng azt mondják hogy ha szintén az szölöket, s egyéb jókat inventáltatunk is, de az patronusok beneficiumát ők arra nem engedhetik; mi lehet annak is, hogy azt is ellenzik, kitetszik onnan is, hogy nem az közönséges jót nézik, hanem az seniorok magok vendégeskednének örömet belöle. Tartsa Isten jóegészségben kegyelmedet. In Munkács 7. Januari 1653.

SUSANNA LORANTFI S. K.

Külczim: Generoso Andrea Klobucsi universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Prefecto etc. nobis honorando. (P.H.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XXIX.

1653. Januar 13.

Susanna Lorantffi Celsissimi quondam Principis Domini Georgii Rákóczy Transyl-

vaniae Principis, partium regni Hungariae Domini et Siculorum comitis etc. vidua etc.

Generoso Domine, nobis honorande; salutem ét omnem prosperitatem. Minemő hireink legyenek Lengyelországból, im kezéhez küldöttük kegyelmednek, kiben az is vagyon, hogy a tatárok is táborban volnának, melyet mi nem hihetünk, mivel nekünk is írja fiunk, hogy nem régen is volt Chmelniczkinél szolgálja s most is oda vugyon, de olyat semmit sem ir, hogy még táborban volna az tatár, neki ezután is leszen vigyázása, s elhittük tudósit bennünket: tartunk azért mi attól valami zenebona ne legyen tavasszal, kihez képest csak végére kell menni nem halasztja-e sokára Vojcsek az elválasztott boroknak elvitelét; elhittük azért megirta kegyelmed neki: azon is kellene peng lenni az kétszáz boroknak százát bár csak ötven forinton s olcsóbban is adhatná el; a többit peng az bényeiekkal együtt ha feljebb nem is 45 vagy 40 forinton, igen akarnók ha mennél hamarább elébb adhatnánk rajtok. Annak felette tudhatja kigyelmed mennyi búsulást kell szenvednünk amaz rosz életü ifjak miatt, kiváltképen majd ha az erdő megzöldül, a roszak ha vétekben esnek, csak akkor supplicálnak, hogy megházasodnak s ilyenkor nincsen gondjok reá. Kegyelmed azért mind a pataki s mind a tokai jóságokban meghagyja a ki arra való benne, hushagyó keddig csak megházasodjék, mert különben bevitetetik, kiváltképen az olyan, a ki az szülei szavát nem igen fogadja: általláttuk, hogy ez ilyenekkel erdélyi módra kell bänni. Az mely szekeres lovakon Medgyesi uramot oda vitték, azokon mindjárt küldje ide kegyelmed a Szent-Páli és Biszterfeld uramék számára való két hordó borokat, most egy neminemő ácsot hoztak ide igen betegesen, vissza kell küldenünk, annak alkalmatosságával innen talám jobb móddal beküldhetjük, Komarniczky, a ki ezeket a hireket irta, itt vagyon, talált meg bennünket holmi injuriái felől, melyek jóságunkból estek rajta, törvénytől való igazitást kívánván: mi kegyelmedre halasztottuk, hogy ha ide jó kegyelmed, vegye igazításba: mindazáltal ugy jűjön kegyelmed ide, hogy ott nem léte miatt valami fogyatkozások nem

esnék, Ungvár vármegyében pénteken törvényszék léssen, Bornemisztát oda küldjük, az jobbágyok végett. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. In Munkács, die 12-a Januarii 1653.

SUSANNA LORANTFFY m. p.

P. S. Az gyalogok számára való posztót elküldjük, az más hónapba meg kell szabatni hogy osztán legyen készen a mikor reájok kell adni: azonban penig Cyrinek hagyja meg kegyelmed, ezek helyében az oroszok helyébe ha jó magyar gyalogot kaphatna, fogadna; minemő színü és mennyi tafota kellessék penig, mind öreg zászlónak s mind az tizedeseknek, tudósítson, s arról is az nemesek asztala miben legyen. A pataki levélhordozók is megszokták hogy csak Helmeiczig hozzák a levelet.

Külczim: Generoso Andreae Klobucsicki, universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Praefecto etc. nobis honorando. (P.H.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XXX.

1653. Febr. 27.

Susanna Lorantff Celsissimi quondam Domini Georgii Rákóczy Principis Transylvaniae partium Regni Hungariae Domini et sicularum Comitum etc. Relicta.

Generose nobis grate Salutem cum favore nostro.

Borna György uram jött volt hozzánk s immár innét megyen be Erdélyben, a mint ő kegyelme is mondja Regéczi uramot, csakugyan ki akarják tudni Kassáról; minthogy penig mi is annak az Ecclesiának sustentálására, a mi lehetett rendeltünk; ő kegyelmének az tetszik, hogy írna kegyelmed mindjárt oda, addig lennének békével, míg mi bizonyos emberünket bocsátanánk közikben, annakutánna, ugyan elküldenök bizonyos emberünket, megintvén azáltal mind az Regéczi uramot, s mind penig Várad Pálékot s a mint köztök jót végezhetnének, lennének azon, azonban Hany uramnak s egynehány emberséges embernek írának, hogy akkor lennének jelen ő kegyelmek is, s a mint le-

hetne igazétának el. Immár ki legyen az az ember, s mikor kellének lenni, s tetszésze kegyelmednek ebben micsoda, tudósítson kegyelmed felőle. Másikról arról is emlékezett ő kegyelme, hogy most annak a templomnak építésére immár sok felől feles költséget adtanak, fiunk is 1000 tallért, mi is 1000 forintot s mégis lassan épül a templom, annak felette most is mindenütt koldultatnak, tetszik azért az is ő kegyelmének, hogy arról is tudakoztatnánk és megértenök, mennyi volt a költség, mennyi ment reá és még mennyi vagyon kegyelmed ezaránt való tetszéséről is tudósítson. Vesselényi uram a mint halljuk felment, immár ott mit végeznek, miben és miről fogunk tanácskozni, megvállik, az ur Isten engedje dolgokban előmennni. Azt is értettük, Bakos uramot sem leányát a jószágba be nem akarják bocsátani, s ezelőtt is leányát akartuk kezünkhöz venni, noha Bakos uram mi hozzánk igen idegen atyátsággal viseli magát, mindazáltal arra nézve hogy ha valami jót tehetnénk vele, örömet cselekednénk; immár penig afféle bajoskodás nekünk nem is kellene, de az leánykáját kezünkhöz vennék, mert a mint értjük Vesselényi uram akarna tutorok lenni, a mely elhisszük, nekik nem hasznos, hanem káros lenne, kegyelmed azért ha valamit értésére adna ő kegyelmének magátul s választételül tudósítana nem bännánk. Oda micsodás idő vagyon nem tudjuk, de itt valóban jó szánut vagyon, most is igen esik az hó, de ha hirtelen elmegyén, félő, nagy árviz ne legyen. Az mint irtuk volt kegyelmednek palatinus urunknak való írásunkot nem kellene késleltetnünk, kegyelmed úgy irassa, hogy ha feljebb menne is az levél, ne találjanak valami akadályt írásunkban. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. Datum in Curia nostra Rákos die 27. Febr. 1653.

SUSANNA LORANTFI S. K.

Külczim: Generoso Andreae Klobucsicki, universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Praefecto etc. nobis grato. (P.H.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)